

“ÖTEKİ BEDEN”DE SİBERFEMİNİST YANSIMALAR¹²
CYBERFEMINIST REFLECTIONS IN THE “OTHER BODY”

Uzm. Rabia ÇİZMECİLER

rabiaaydogdu8@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0000-9648-7228>

Doç. Özlem GÖK

Erciyes Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kayseri

ozlemgok23@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-2589-8369>

ÖZET

Siberfeminizm, dijital teknolojilerin toplumsal cinsiyet, kimlik ve beden anlayışları üzerindeki etkilerini ele alan bir kavram olarak, postmodern düşüncenin bir uzantısıdır. 1980’lerin ortasında Donna Haraway tarafından yazılan “Siborg Manifestosu” ile temelleri atılan siberfeminizm, biyolojik sınırları aşan, teknolojiyle harmanlanmış kimlikler ve bedenler fikrini tartışmaya açmıştır. Bu bağlamda siberfeminizm, bedeni yalnızca biyolojik bir yapı olmaktan çıkarıp dijitalleşen, değişen ve dönüşen bir veri alanı olarak incelemektedir. Dolayısıyla “öteki beden,” normatif biyolojik ya da kültürel yapılar dışında kalan, dışlanan ya da yeniden tanımlanan bedenleri ifade etmektedir. Dolayısıyla araştırmada siberfeminizm çerçevesinde “öteki beden” kavramının çağdaş sanattaki yansımalarını incelemek amaçlanmıştır. Bu bağlamda dört önemli sanatçının araştırmaya konu olan sanat üretimleri örneğinde, “öteki beden”in çağdaş sanattaki temsil biçimleri ve siberfeminizmin bu temsillerdeki rolü ele alınmıştır. Heather Dewey-Hagborg’un “Xeno in Vevo”, Tabita Rezaire’in “Deep Down Tidal”, Sondra Perry’nin “Graft and Ash for a Three Monitor Workstation” ve Claudia Hart’ın “Body on Screen” isimli üretimleri, dijital teknolojilerin çağdaş sanattaki yansımaları ve “öteki beden”in temsiline dair önemli örnekler sunmaktadır. Bu dört sanatçının üretimleri üzerinden görsel analiz ve teorik çerçeve kullanılarak siberfeminizmin “öteki beden” anlayışı analiz edilecektir. Siberfeminizmin çağdaş sanatta “öteki beden” kavramına olan etkileri araştırmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Sanatın toplumsal normları ve kimlik yapılarını nasıl sorgulayıp dönüştürdüğüne odaklanılarak, dijital teknolojilerin toplumsal yapıları dönüştürme potansiyeline sahip olduğu vurgulanacaktır. Araştırma çağdaş sanatın ve siberfeminizmin kesişim noktasındaki güçlü etkilerinin ortaya konması bağlamında önem taşımaktadır. Sonuç olarak bu araştırma, çağdaş sanatın “öteki beden”in temsili ile dijital teknolojiler arasındaki ilişkilerini inceleyerek, siberfeminizmin beden politikalarına dair nasıl eleştirel bir bakış açısı sunduğunu ortaya koymuştur. Araştırmada ele alınan üretim örnekleri, dijital teknolojiler ve siberfeminist yaklaşımlar aracılığıyla, toplumsal normların nasıl sorgulandığını ve toplumsal cinsiyet, kimlik ve beden kavramlarının nasıl yeniden inşa edildiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu araştırma, sanat ve teknolojinin kesişimini toplumsal yapıları yeniden hayal etmek için güçlü bir alan olarak vurgularken, siberfeminizmin beden politikalarına dair eleştirel rolüne dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siberfeminizm, öteki beden, çağdaş sanat, dijital teknoloji, kimlik.

¹ Bu makale Erciyes Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Doç. Özlem Gök danışmanlığında, “Siberfeminizm Bağlamında Çağdaş Sanatta Öteki Beden” adlı yüksek lisans tezinden (Ocak-2025) üretilmiştir.

² Bu makale “6. Uluslararası Bursa Bilimsel Araştırmalar Kongresi”nde (24-26 Aralık 2024) özet bildiri olarak sunulmuştur.

ABSTRACT

Cyberfeminism, as a concept addressing the impact of digital technologies on gender, identity, and perceptions of the body, constitutes an extension of postmodern thought. Rooted in Donna Haraway's *A Cyborg Manifesto*, written in the mid-1980s, cyberfeminism challenges biological boundaries by introducing the idea of technologically integrated identities and bodies. In this context, cyberfeminism redefines the body not merely as a biological entity but as a digitized, mutable, and transformative data field. Consequently, the concept of the "othered body" refers to bodies that exist outside normative biological or cultural structures, those that are marginalized or redefined. This study aims to examine the reflections of the "othered body" in contemporary art within the framework of cyberfeminism. To this end, the research analyzes the representation of the "othered body" and the role of cyberfeminism in these representations through the works of four significant artists: Heather Dewey-Hagborg's *"Xeno in Vevo"*, Tabita Rezaire's *"Deep Down Tidal"*, Sondra Perry's *"Graft and Ash for a Three Monitor Workstation"*, and Claudia Hart's *"Body on Screen"*. These works offer critical examples of how digital technologies are reflected in contemporary art and how the "othered body" is represented. Through visual analysis and a theoretical framework, this study examines cyberfeminism's approach to the "othered body." The primary focus of the research is to explore the impact of cyberfeminism on the concept of the "othered body" in contemporary art. By analyzing how art questions and transforms social norms and identity structures, the study highlights the potential of digital technologies to reshape social constructs. Ultimately, this research reveals how contemporary art explores the relationship between the representation of the "othered body" and digital technologies, demonstrating the critical perspective that cyberfeminism offers on body politics. The selected artworks illustrate how digital technologies and cyberfeminist approaches interrogate social norms and reconstruct the notions of gender, identity, and the body. Therefore, this study underscores the intersection of art and technology as a powerful domain for reimagining social structures while emphasizing the critical role of cyberfeminism in body politics.

Keywords: Cyberfeminism, othered body, contemporary art, digital technology, identity.

1. GİRİŞ

Beden, tarihsel, kültürel ve toplumsal bağlarla şekillenen, insan kimliğinin temel yapıtaşlarından biridir. Antik Yunan felsefesinde beden, genellikle ruh ile birleşen idealize edilmiş bir form olarak tasvir edilirken, Orta Çağ'da dini perspektiften bakılarak ahlaki değerlerle ilişkilendirilmiştir. Modern dönemde ise beden, biyolojik bir varlık olarak tanımlanmış ve bilimsel bir bakış açısıyla insan doğasının bir yansıması olarak kabul edilmiştir. Ancak 20. yüzyılın ortalarından itibaren özellikle feminist ve postmodern teoriler ışığında, beden yalnızca biyolojik bir varlık olmanın ötesinde, toplumsal ve kültürel yapılarla şekillenen, sürekli değişen ve dönüşen bir kavram olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu dönüşüm, bedenın biyolojik, kültürel, toplumsal ve dijital unsurlarla etkileşim içinde şekillendiği bir alan yaratmış ve bedeni sorgulama çabalarına yol açmıştır.

Bedenın toplumsal inşa sürecindeki önemli bir kavram ise "öteki beden"dir. "Öteki beden", normatif biyolojik ve kültürel yapılar dışında kalan, dışlanan, marjinalleşen veya yeniden tanımlanan bedenleri ifade etmektedir. Çağdaş sanatta, öteki bedenın temsili önemli bir yer tutmaktadır. Sanat, sadece estetik bir ifade biçimi olmaktan çıkarak, toplumsal normların, kimliklerin ve beden anlayışlarının sorgulandığı bir alan haline gelmiştir. 20. yüzyılın ortalarından itibaren, özellikle performans sanatı ve dijital sanat pratikleri, sanatçılara bedenın sınırlarını aşan bir ifade biçimi sunmuş, toplumsal normların dışına çıkmış

kimliklerin ve bedenlerin görünür kılınmasını sağlamıştır. Dijital sanat ise özellikle bedeni biyolojik ve toplumsal sınırların ötesine taşıyan yeni bir dil geliştirmiştir. Dijital teknolojiler, bedeni hem fiziksel hem de dijital bir varlık olarak yeniden inşa etme fırsatı sunmuş, toplumsal ve kültürel normlara karşı bir eleştiri dili olarak sanatın biçimini değiştirmiştir.

Siberfeminizm de dijital teknolojilerin bedeni, kimliği ve toplumsal yapıları nasıl dönüştürdüğünü inceleyen bir düşünsel akımdır. 1980'lerin ortalarında Donna Haraway'ın *Siborg Manifestosu* isimli makalesi ile şekillenen bu düşünce, biyolojik ve toplumsal sınırları aşan kimliklerin ve bedenlerin dijital ortamda nasıl yeniden tanımlanabileceğine dair tartışmaları başlatmıştır. Haraway'ın önerdiği siborg kavramı, dünyası, insanların hayvanlar ve makinelerle olan yakınlıklarından endişe duymadığı, aynı zamanda sürekli olarak parçalı kimliklere sahip olmaktan ve çelişkili pozisyonlarda yer almaktan kaçınmadıkları bir toplumsal ve bedensel gerçeklikten söz edebilir (Haraway, 2010, s. 54). Siberfeminizm de bedeni yalnızca biyolojik bir yapı olarak görmekle kalmaz, aynı zamanda bu bedenin dijitalleşen dünyada nasıl şekillendiğini, toplumsal normlarla nasıl etkileşime girdiğini de araştırmaktadır. Siberfeminizmin sanatta “öteki beden” temsiline etkisi, özellikle dijital sanatın sanatçılara sunduğu olanaklarla güçlenmiştir. Sanatçılar, dijital ortamda öteki bedenlerin temsiline dair yeni yollar arayarak toplumsal yapıları ve kimlik normlarını sorgulayan çalışmalar üretmiş; internet ve sosyal medya sayesinde, cinsiyet ayrımının ortadan kalkacağını ve kişilere eşit haklar verileceğini savunmuşlardır (Gerçek Kutlu, 2019, s. 32).

Bu bağlamda, bu makale, çağdaş sanatta dijital teknolojilerin “öteki beden” temsili üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Heather Dewey-Hagborg'un “Xeno in Vevo”, Tabita Rezaire'in “Deep Down Tidal”, Sondra Perry'nin “Graft and Ash for a Three Monitor Workstation” ve Claudia Hart'ın “Body on Screen” gibi üretim örnekleri, dijital teknolojilerin çağdaş sanatta “öteki beden” temsillerini nasıl dönüştürdüğünü ve bu temsillerin toplumsal normlara karşı nasıl bir eleştiri sunduğunu göstermektedir. Bu sanatçılar, bedeni sadece biyolojik bir varlık olarak değil, dijitalleşen, teknolojik olarak şekillenen bir kimlik olarak ele alarak, toplumsal cinsiyet, kimlik ve beden anlayışlarını yeniden inşa etmektedirler. Dijital sanatın bu bağlamda sunduğu yeni olanaklar, bedeni ve kimliği toplumsal normların dışında şekillendiren sanatsal üretimlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu yapıtlar, siberfeminizmin etkisiyle, öteki bedenin temsili üzerinden toplumsal normları ve kimlik yapılarını sorgulayan bir alan yaratmaktadır.

Dijital sanat ve siberfeminizm, toplumsal yapıları dönüştürmede önemli bir rol oynamaktadır. Dijital teknolojilerin sunduğu olanaklar, bedeni biyolojik ve kültürel normların ötesine taşıyan, toplumsal cinsiyet ve kimlik anlayışlarını sorgulayan çalışmaların yaratılmasına imkan tanımaktadır. Bu çalışmanın amacı, çağdaş sanatın ve siberfeminizmin kesişim noktalarındaki bu dönüşümü inceleyerek, dijital sanatın öteki beden temsiline dair nasıl bir eleştirel bakış açısı sunduğunu ortaya koymaktır.

2. BEDEN VE “ÖTEKİ BEDEN”

Beden, insanın hem fiziksel varlığını hem de kimliğini şekillendiren, toplumsal, kültürel ve biyolojik düzeylerde sürekli olarak yeniden inşa edilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğünde beden, “İnsan ve hayvan vücudunda baş, kol ve bacaklar dışında kalan bölüm; gövde” (<https://sozluk.gov.tr/>, t.y.) şeklinde tanımlanmaktadır. İnsan bedeni, biyolojik bir gerçeklik olarak başlangıçta doğal ve değişmez bir form gibi algılansa da tarih boyunca bu bedene atfedilen anlamlar değişmiş ve toplumsal yapıların önemli bir parçası haline gelmiştir. Beden, yalnızca biyolojik bir varlık değil aynı zamanda sosyal, politik ve kültürel bir inşadır. Tarih boyunca hem toplumsal hem de bireysel anlamda bir kimlik alanı, bir politik mücadele zemini ve bir ifade aracı olmuştur.

Beden, bireyin kimliğini şekillendiren ve toplumsal normlarla iç içe geçmiş bir fiziksel varoluş alanı olmakla kalmamış, düşünsel ve sanatsal temsillerin de merkezinde yer almıştır. Modernitenin özellikle 20. yüzyıldan itibaren hız kazanan eleştirisi, bedeni sadece bireyin kimliğini, cinsiyetini, ırkını ve toplumsal statüsünü tanımlayan bir yapı olarak ele almıştır. 20. Yüzyılda bedenin toplumsal ve politik boyutları Michel Foucault gibi düşünürler tarafından da incelenmiştir. Foucault, bedenin iktidar ilişkileri içinde nasıl denetim altına alındığını, disipline edildiğini araştırmıştır. Dolayısıyla beden, toplumsal cinsiyetle doğrudan ilişkilidir ve bu bağlamda kültürel, politik ve toplumsal yapıların şekillendirdiği bir alan olmuştur. Toplumlar, kadın ve erkek bedenine farklı anlamlar yüklemiş, bu farklılıklar toplumsal cinsiyet rolleri ve normlarıyla pekiştirilmiştir. Bu noktada, “Toplumsal cinsiyet, verili bir cinsiyetin üzerine kültürün anlam işlemesi olarak anlaşılmalıdır yalnızca (hukuki bir kavrayıştır bu). Toplumsal cinsiyet aynı zamanda, cinsiyetleri tesis eden üretim mekanizmasının ta kendisini belirtmelidir” (Butler, 2020, s. 52). Sanat tarihi boyunca ise beden, aynı zamanda estetik ve anlamın en önemli ifade alanlarından biri olmuştur. Dolayısıyla beden, sanat alanında da bir iktidar aracı ve politik bir mücadele alanı olarak kullanılmıştır.

“Öteki” kavramı tarihsel olarak felsefe, sosyoloji, edebiyat ve psikanaliz gibi çeşitli disiplinlerde ele alınmış ve farklı bağlamlarda anlam kazanmıştır. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü “öteki”yi “Mevcut kültürün kabul görmüş değerleri içinde dışlanmış olan” (<https://sozluk.gov.tr/>, t.y.) olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda sanat, “ötekileştirilmiş beden”lerin temsil edilmesi, bu bedenlerin özgürleşme mücadelelerinin sergilendiği bir alan olarak güçlü bir araç olmuştur. “Öteki beden”, toplumsal normlar ve kültürel inançlar çerçevesinde normal olarak kabul edilen beden anlayışının dışında kalan bedenleri ifade etmektedir. Bu bedenler, genellikle toplumsal cinsiyet, ırk, etnik köken, yaş, engellilik durumu ve hatta insan olmayan varlıklarla ilişkilendirilerek farklılaştırılmıştır. “Öteki”lik, Batı felsefesinin köklü ikilikleri üzerinden şekillenen bir kavramsal çerçeveye sahiptir. Örneğin, Batı düşüncesinde özne/öteki, beden/zihin, doğa/kültür gibi karşıtlıklar, belirli bir normatif beden anlayışının kurulmasına yol açmıştır. Bu normun dışında kalan bedenler ise “öteki” olarak etiketlenmiş ve çoğunlukla dışlanma, ayrımcılık ve damgalama gibi süreçlerle ilişkilendirilmiştir. Laura Mulvey’in bunlar üzerine ileri sürdüğü “erkek bakışı” (male gaze) teorisi ise sinema ve sanatın erkek gözünden kadın bedenini nasıl cinsel bir nesne olarak sunduğunu göstermektedir. Murley, bu bakış açısının kadını pasif bir izleyici konumuna indirgediğini ve kadının özne olarak değil, nesne olarak temsil edildiğini belirtmiştir. Bu tür ötekileştirici temsiller, kadın bedeninin toplumda nasıl algılandığını şekillendirmektedir. Kadın, erkeğin normlarına göre tanımlanmış ve kadın bedeni, erkeğin referans noktası olmuştur. Bu süreç üzerine çalışmalar yürüten Judith Butler, öteki kavramıyla kesişen cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve kimlik konularına dair geliştirdiği teorilerle ilişki kurmuştur. Butler’ın çalışmaları, özellikle bedenin toplumsal ve politik süreçler içinde nasıl inşa edildiğini ve bu süreçlerin iktidar ilişkileriyle nasıl şekillendiğini sorgulamaktadır. Öteki beden de Butler’ın kuramında özellikle norm dışı kabul edilen, toplumun çoğunluğu tarafından dışlanan bedenleri ifade etmektedir. Bu kavram ile hem cinsiyet kimlikleri hem de cinsel yönelimlerin toplumsal normlarla nasıl çatıştığını ve bu süreçte bedenlerin nasıl ötekileştirildiğini anlamaya yönelik araştırmalar yapmıştır. Dolayısıyla;

“Butler’a göre bireyler, nasıl ki içinde bulunduğu toplumun inançlarını, değerlerini ve normlarını öğrenip içselleştiriyorsa, aynı şekilde toplumdaki şiddet ve ayrımcılıkları da öğrenmektedir. Zaten cinsiyet veya toplumsal cinsiyet dediğimiz şey de tarih boyunca kültür tarafından yapılan dilsel ve edimsel tekrarlar ile oluşmuş inşalardan öteye gidememektedir. Zaman içerisinde kendi zeminini hazırlayarak inşasını başlatan ve inşasına devam eden

cinsiyetçi zihniyet, tam olarak bu ayrımcılıkların ve şiddetin temelini oluşturmaktadır” (Öz & Askel Durmuş, 2023, s. 130).

Butler, toplumsal cinsiyet kimliğinin sabit olmadığını ve toplumsal normlar aracılığıyla inşa edildiğini savunmuştur. Butler’a göre, kadın ve erkek gibi ikili toplumsal cinsiyet kategorileri, toplumun dayattığı normlar aracılığıyla sürdürülen ve güçlendirilen yapılar olup, biyolojik cinsiyet de bu normlarla birlikte şekillenmiştir. Butler, aynı zamanda beden sınırlarının nasıl belirlendiği ve bedenin nasıl ötekileştirildiği üzerine de düşünceler sunmuştur. Toplum, bazı bedenleri normatif kabul ederken, bazılarını dışlamış ve ötekileştirmiştir. Bedenin ötekileştirilmesi, toplumsal cinsiyetin, ırkın, cinselliğin ve sınıfın da bir parçası olarak bedenler arasında hiyerarşiler oluşturmuştur. Butler kitabında toplumsal cinsiyet ve onun şekillendirilmesi hakkında şunları yazmıştır;

“Toplumsal cinsiyete yönelik söylemsel analizin sınırları, kültür içinde tahayyül edilebilecek ve gerçekleştirilebilecek toplumsal cinsiyet biçimlenimlerini önvarsayar ve önler. Bu demek değil ki her tür toplumsal cinsiyet olanağı açıktır; ama analizin sınırları, söylemsel olarak şartlanmış deneyimin kısıtlarını ima eder. Bu kısıtlar her zaman hegemonik bir kültürel söyleme göre belirlenir, söz konusu söylem de evrensel rasyonalitenin dili gibi görünen ikili yapıları esas alır. Yani kısıtlama, o dilin tahayyül edilebilir toplumsal cinsiyet alanı olarak kurduğu şeye içkindir” (Butler, 2020, s. 55).

Kate Millett de cinselliği politik bir alan olarak görmüş ve cinsiyetler arası ilişkilerin toplumsal bir iktidar mücadelesine dönüştüğünü savunmuştur. Cinsellik ve kadın bedenini, patriyarkanın kadın bedeni üzerindeki egemenliğini sürdürmek için kullandığı en önemli araçlardan biri olarak ele almıştır. Millett, cinselliğin sadece bireysel bir davranış ya da eğilim olarak görülmemesi gerektiğini, aksine, bu alanın patriyarkanın kadınları denetleme ve kontrol etme mekanizmalarından biri olduğunu öne sürmüştür.

“Toplum içindeki durum konusunda, erkeğin üstünlüğünü kabul eden önyargı yüzünden, erkek daha üstün, kadın daha aşağı bir yere konulur. Eylem ve yararlılık açısından alındığı zaman, cinsel rol, kadına ev işi, çocuk bakımı gibi işleri yüklerken, insancıl oluşumların geri kalan tümünü, ilgi ve istek duymayı, ilerleme ve yükselme hırsını ise erkeklere bırakır” (Millett, 2018, s. 49).

Bu bağlamda Millett, kadın bedeninin kültürel ve toplumsal kodlarla şekillendiğini ve eril iktidarın baskı aracı haline geldiğini savunmuştur. Millett’in bu teorisi, kadın sanatçıların kendi bedenlerini kullanarak bu denetime karşı nasıl bir direniş geliştirdiklerini anlamak açısından kritik bir öneme sahip olmuştur. Kadın bedeninin sanattaki temsilleri, erkek egemen kültür tarafından çoğunlukla erotize edilmiş ve pasif bir şekilde betimlenmiştir. Feminist sanatçılar, kadın bedenini bir direniş aracı olarak konumlandırarak, sanat tarihindeki dışlanmaya karşı eleştirel bir duruş sergilemiş ve kadın bedenini sanatta öznellik alanı olarak yeniden inşa etmeye yönelik bir hareket başlatmışlardır. Feminist sanatın bu ilk kuşağı, kadın bedeninin ataerkil bakış açısıyla metalaştırılmasına karşı bir direniş alanı yaratmış; kadınların toplumsal cinsiyet normları çerçevesinde sabitlenmiş kimliklerini sorgulayan eserlerle dikkat çekmiştir.

“1960’lı yıllarda cinsiyet ayrımcılığından ırkçılığa her türlü ötekileştirici tavrın sorgulanmaya başlandığı toplumsal muhalefet ortamından doğan ve beslenen Feminist sanat, bu alanda belli bir misyon duygusundan hareket ederek kadınların davasının yoğun bir biçimde gündeme gelmesinde önemli rol oynamıştır. Tarihsel süreçte meşruiyet kazanmış ayrımcı kültür politikalarıyla mücadele ederek erkek egemen sanatsal modernizmin kırılma sürecine katkıda bulunan Feminist sanat kapsamında izlenen çabalar, tarihin göz ardı ettiği

kadın sanatçıların keşfine neden olmuş, yeni yazılan sanat tarihlerinde kadın sanatçıların gündeme gelmesinde rol oynamış ve kurumlarda kadın sanatçıların geçmişe oranla daha fazla temsil olanağı bulmasının yolunu açmıştır” (Antmen, 2021, s. 239).

Antmen, devamında Linda Nochlin’den bahsederek Nochlin’in 1971’de yayınlamış olduğu *Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok?* başlıklı makalesinden de bahsetmiştir. Antmen, makale hakkında “Konuyu tarihsel süreçte eğitim ve kurumsal yapılar açısından ele alan Nochlin’e göre bir Michelangelo ya da Manet düzeyinde ‘kadın sanatçı çıkmamış’ olmasının nedeni, kadınların başta eğitim olmak üzere birçok konuda erkeklerle eşit haklara sahip olmayışından kaynaklanır” (Antmen, 2021, s. 239-241) demiştir. Nochlin, feminist sanat tarihinin en önemli figürlerinden biri olmuş ve kadın bedeni konusundaki analizleri ile feminist sanatın teorik çerçevesine büyük katkıları oluşturur. Nochlin makalesinde ilk olarak şu soruları soruyor: Neden tarih boyunca Michelangelo, Rembrandt, Picasso gibi büyük kadın sanatçılar yok (Nochlin, 2022, s. 41)? Bu soru, sanat dünyasının, sanat tarihi yazımının derinlerindeki cinsiyetçi yapıyı ortaya çıkarmıştır. Nochlin’e göre;

“Bu tür sorunun ardında basit ya da karmaşık pek çok varsayım bulunmaktadır; penis yerine rahmi olan insanların önemli bir şey yaratabilmelerinin olanaksızlığını gösteren, “bilimsel olarak kanıtlanmış” açıklamalardan tutun, bunca yıldır erkeklerle neredeyse eşit konuma gelmiş kadınların -hem zaten birçok erkek de bir sürü olanaksızlıkla mücadele etmemiş midir?- görsel sanatlarda hala nasıl olup da çarpıcı bir başarı elde edemediklerine şaşırarak gibi görece açık görüşlü yaklaşımlara varıncaya kadar çok çeşitli tavırlar vardır” (Nochlin, 2022, s. 36).

Dolayısıyla Nochlin, kadınların sanat pratiği içinde önemli engellerle karşılaştığını ve potansiyellerini tam anlamıyla gerçekleştiremediklerini anlatmıştır. Sanat tarihindeki kadın temsillerini de eleştirmiş ve kadın bedeninin genellikle pasif, edilgen ve erotik bir nesne olarak resmedildiğini vurgulamıştır. Bu tür temsiller, erkek bakışın hakim olduğu bir dünyada kadın bedeninin nasıl nesneleştirildiğini ve eril arzuya hizmet edecek şekilde şekillendirildiğini göstermektedir.

Çağdaş sanat, bedenin ve kimliğin yeniden ele alındığı, toplumsal cinsiyet ve kimlik anlayışlarının sorgulandığı bir alan olarak bu konuda büyük bir rol üstlenmiştir. Özellikle ötekileştirilen bedenleri görünür kılmak, bu bedenlerin politik ve toplumsal direnişlerini temsil etmek ve normatif beden anlayışlarına karşı eleştirel bir duruş sergilemek için çeşitli yöntemler sunmuştur. 20. yüzyılın ortalarından itibaren, sanatçılar, toplumsal normları ve kimlik yapılarını sorgulayan çalışmalar üretmiş, bedeni sanatın bir aracı olarak kullanmışlardır. Özellikle performans sanatı, bedeni sanatın diline dönüştüren en önemli alanlardan biri olmuştur. Sanatçılar, performanslarında, bedenin fiziksel sınırlarını zorlayarak, toplumsal cinsiyet ve kimlik anlayışlarını sorgulamış ve toplumsal normlarla mücadele etmişlerdir. Çağdaş sanatta "öteki beden", marjinalleşmiş kimliklerin, toplumsal cinsiyetin dışına çıkmış bedenlerin temsilini kapsamaktadır. Kadın bedeni, etnik kimlikler, cinsiyet kimlikleri ve cinsel yönelimler gibi toplumsal yapılar tarafından dışlanan bedenler, çağdaş sanatta hem estetik hem de politik bir ifadeye dönüşmüştür. “Öteki beden”in çağdaş sanattaki temsilleri, normatif beden anlayışını sarsan ve bedenin sınırsız potansiyelini açığa çıkaran bir direniş biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bedenin dijitalleşmesi ve teknolojik araçlarla yeniden yapılandırılması, “öteki beden”in sınırlarını genişletirken, bu sınırların gelecekte nasıl şekilleneceğini de tartışmaya açmıştır. Bu noktada siberfeminizm ile birlikte siborg beden ve dijitalleşen bedenler, çağdaş sanatta ötekilik kavramının sadece biyolojik ya da toplumsal temelli olmadığını, aynı zamanda teknolojinin sunduğu yeni olanaklarla sürekli

olarak yeniden şekillendirildiğini göstermektedir. Böylece, teknoloji ve dijitalleşmenin beden sınırlarını genişleterek ötekilik kavramını yeniden tanımladığı bir bağlamda, “öteki beden” sanatın içinde bir performans alanı, direniş aracı ve dönüşüm simgesi olarak yer almakta ve bu yeni bedenin sanattaki yansıması toplumsal değişimlere ışık tutmaktadır.

3. SİBERFEMİNİZM

Siberfeminizm, 1990’lı yıllarda siber alanın (cyberspace) ve dijital teknolojilerin gelişimiyle birlikte ortaya çıkan bir feminist teori ve hareket biçimidir. 20. yüzyılın sonlarından itibaren dijital teknoloji, siber uzay ve feminist düşüncenin kesiştiği noktada gelişmiştir. Teknolojinin getirdiği yeni olanakları kullanarak cinsiyet eşitsizliğine karşı mücadele eden bir feminist teori ve pratiktir. Siberfeminizm hem dijital teknolojilerin kadınlar üzerindeki olumsuz etkilerine karşı bir eleştiri sunmuş hem de bu teknolojileri kadınların güçlenmesi ve özgürleşmesi için kullanmayı savunmuştur. Siberfeminizmin kökenleri, feminizmin tarihsel erimine dayanmaktadır ancak dijitalleşen dünyada kadınların ve diğer marjinalleşmiş grupların hakları ve kimlikleri üzerine odaklanmasıyla farklı bir yön kazanmıştır. 1990’lı yıllarda internetin hızla yayılması, sanal gerçeklik, bilgisayarlar ve dijital platformların insanların günlük yaşamındaki artan rolü, toplumsal yapıları yeniden şekillendiren bir dönem olmuştur. Siberfeminizm terimi, ilk kez 1991 yılında Avustralyalı sanat kolektifi VNS Matrix tarafından kullanılmıştır. VNS Matrix, “*The Cyberfeminist Manifesto for the 21st Century*” başlıklı manifestosunda, patriyarkal iktidar yapıları ile teknoloji arasındaki ilişkiyi eleştirmiş ve teknolojiyi feminist bir direniş aracı olarak yeniden tanımlamıştır. Bu manifesto, siberfeminizmin temel felsefelerinden biri olan “teknolojiyi dönüştürme” fikrini açıkça ortaya koymuştur. Teknolojinin genellikle erkek egemen bir alan olarak görülmesine karşın, siberfeminizm bu alanı ele geçirmenin ve kadınların dijital dünyada daha aktif bir şekilde varlık göstermesinin yollarını aramıştır.

Sadie Plant de siberfeminizmin teorik temellerini atan düşünürlerden biridir. Plant’e göre, teknoloji ve kadınlık arasında doğal bir bağ vardır; çünkü ikisi de tarih boyunca erkek egemen toplumlar tarafından kontrol altına alınmaya çalışılmıştır (Dursun, 2020, s. 57). Donna Haraway ise siberfeminizmin teorik çerçevesine önemli katkılar sunmuş ve ünlü “*Siborg Manifestosu*”nu yazarak teknolojinin feminist bir dönüşüm aracı olarak kullanılabileceğini savunmuştur. Haraway’e göre siborg (cyborg), hem insan hem de makine olan bir varlık olarak, geleneksel kimlik kategorilerini sorgulama ve dönüştürme potansiyeline sahiptir. Siberfeminizmin temelleri ise siborg kavramına dayanmaktadır. Donna Haraway, *Siborg Manifestosu* (1985) ile teknoloji ve biyoloji arasındaki sınırları bulanıklaştırarak siborg kavramını tanıtmış ve feminist düşüncüyü radikal bir biçimde yeniden yorumlamıştır. Haraway, “Tanrıça olmaktansa siborg olmayı yeğlerim” (Haraway, 2006, s. 74) diyerek, geleneksel feminizmin ve biyolojik determinizmin ötesine geçilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Siborg, insan ve makine arasındaki sınırları aşan bir varlık olarak, kadınların ötekileştirilmiş rollerinden kurtulmalarına ve toplumsal cinsiyetin geleneksel kalıplarına meydan okumalarına olanak tanımaktadır. Haraway, teknolojinin, kadın bedenini sadece bir biyolojik varlık olarak tanımlamak yerine, toplumsal ilişkilerin yeniden yapılandırılmasında nasıl bir araç olabileceğini tartışmıştır. “Siborg cinselliği”, heteroseksizmi önlemeye yönelik bir strateji olarak, biyolojik üremenin dışında, teknolojik ve yapay üremenin bir alternatifini sunmaktadır (Haraway, 2006, s. 3).

Haraway’e göre, kadın bedeni, biyolojik ve dijital sınırları aşan bir yapı olarak tanımlanmış, bu da bedenin toplumsal yapılar ve kültürel normlarla nasıl yeniden şekillendirilebileceği üzerine düşünmeyi teşvik etmiştir. Haraway’in siborg kavramı, toplumsal cinsiyet sonrası (post-gender) bir dünyayı hayal etmektedir. Siborg, biyolojik

cinsiyetin ötesinde bir kimlik ve toplumsal varoluşu simgelemektedir. Siborg, toplumsal cinsiyetin tarihsel temellerini aşan bir kimliktir; o, doğa ile kültür arasındaki geleneksel ayrımı reddetmektedir. Bu bağlamda, siborg bedeni, toplumsal cinsiyetin sabit kodlarını çözmeye ve bu kodları yeniden inşa etmeye olanak tanımaktadır. Siborglar, doğa ve kültür arasındaki ikiliği bozarak, yeni bir toplumsal yapının ve kadın kimliğinin oluşturulmasına olanak vermektedirler. Haraway, siborgları sosyalist feminizmin bir aracı olarak kullanmış ve bu varlıkların toplumsal devrimdeki potansiyeline dikkat çekmiştir. Siborg, köleliğe, kapitalizme ve patriyarkaya karşı bir başkaldırıdır. Haraway'ın önerisi, teknolojinin feminist teorilerle buluştuğu, daha eşitlikçi ve adil bir dünya yaratma çabasıdır (Haraway, 2006, s. 20). Siborglar, toplumsal sınıf ve cinsiyet gibi kavramların kalıplarını kırarak, feminist hareket için yeni stratejiler geliştirilmesine olanak tanımışlardır. Haraway'ın *Siborg Manifestosu*, postmodernizmin etkisiyle, insan ve makine arasındaki sınırların giderek belirsizleştiği bir dünyayı tahayyül etmiştir. Siborg, modern insanın sona erdiğini ve yerine biyoteknolojik bir varlık düzeninin geçtiğini göstermektedir. Bu düşünce, insan merkezli epistemolojilerin sona erdiğini, doğa ile kültür arasındaki katı sınırların yıkıldığını ve insanın artık doğanın öznesi değil, bir parçası haline geldiğini savunmaktadır. Haraway'e göre "...siberfeminizm, siber uzamda bir cinsiyetsizleşme politikasıdır. Haraway teknolojinin bedenleri dönüştürdüğünü, bedenlerinde geçişkenliğini ve öteki ve ben arasındaki sınırların, teknoloji aracılığı ile ortadan kalktığını temelde savunmaktadır" (Odabaşı Yöney, 2020, s. 4). Ona göre siborg hem insan hem makine olan bir varlıktır ve bu varlık, cinsiyet, sınıf, ırk gibi toplumsal kategorilerin yeniden düşünülmesini gerektirmektedir. Haraway'e göre siborglar, toplumsal hiyerarşilere direnerek cinsiyet normlarının ötesinde kimlikler inşa edebilirler. *Siborg Manifestosu*, kadın bedeni ve toplumsal cinsiyetin geleceğini teknoloji aracılığıyla yeniden düşünmeyi önerirken, siborg metaforu kadınların biyolojik bedenin sınırlarını aşarak dijital ve teknolojik alanlarda yeni kimlikler inşa etmelerine imkân tanımaktadır. Bu yaklaşım, feminist teorinin geleceğini şekillendirirken, siberfeminizmin teorik temelini oluşturmuş ve geleneksel cinsiyet rollerinin teknolojik gelişmelerle nasıl aşılabileceğini göstermiştir. Siberfeminizm, biyolojik determinizmi reddederek kadın-makine ilişkisi üzerinden kadın kimliğini yeniden tanımlayan bir alan yaratmış; Josephine Stars, Francesca di Rimini, Julianne Pierce ve Virginia Barratt tarafından yayımlanan *Feminist Manifesto* ile kuramsallaşmıştır" (Dursun, 2020, s. 45).

Siberfeminizm aynı zamanda geleneksel hümanist anlayışın insan merkezliliğini sorgulamıştır. "Hümanizm, en geniş anlamda, insani değerlerin önemli kabul edildiği bir düşünce sistemi anlamına gelir. Bu anlayış için bilim ve akıl önemli araçlardır" (Korkmaz, 2024, s. 11). Bu bağlamda siberfeminizm dijital teknolojilerin toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkilerini sorgulamış ve daha kapsayıcı bir gelecek için eleştirel bir bakış açısı geliştirmiştir. Feminist eleştiriler, hümanizmin bu eksikliklerini sorgulayarak, kadınların ve diğer marjinal grupların insanlık anlayışına dahil edilebileceğine dair yeni bakış açıları geliştirmiştir. Dijital çağda bu tartışma daha da derinleşmiştir. Teknoloji, hümanist ideallerin genişletilmesine olanak sağlarken, toplumsal cinsiyet normlarının yeniden şekillenmesi için bir araç sunmuştur. Bu bağlamda, siberfeminizm hem toplumsal hem de hümanizmin dijital çağda nasıl dönüşüme uğradığını inceleyen bir çerçeve sağlamıştır. İnsan, teknolojiyle bütünleştiği bir dünyada artık biyolojik sınırları aşarak yeni bir form kazanmıştır. Bu dönüşüm, özellikle toplumsal cinsiyetin sabit ve değişmez bir gerçeklik olmadığı fikrini güçlendirmiştir. Siberfeministler, teknolojinin insan doğasını dönüştürme potansiyelini ele alırken, bu dönüşümün toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkilerini de irdelemektedir. Bu bağlamda siberfeminizm, hümanist düşüncenin sınırlarını aşarak posthümanist bir bakış açısını benimsemiştir. "Posthümanizm, insanı hayatın merkezinden çıkarır ve bütünün bir parçası olarak görür. İnsan olmanın ötesini araştırır. Bedenin daima gelişim ve değişim döngüsü içerisinde olması gerektiğini savunur. Dolayısıyla, insandan, süper insan yaratabilmeyi hedefler. Bu durum, Posthümanizmin insan merkezli eleştirdiğini gösterir"

(Korkmaz, 2024, s. 14). Bu bağlamda, toplumsal cinsiyetin de biyolojik bir gerçeklik olmaktan ziyade teknolojik ve sosyal bir inşa olduğu fikri ortaya çıkmıştır. Hümanizmin bireysel özgürlük ve eşitlik idealleri, posthümanist bir perspektifle, cinsiyetin ve kimliğin akışkan olduğu bir anlayışa evrilmiştir. Dolayısıyla dijital çağda, toplumsal cinsiyet ve teknoloji arasındaki ilişki, transhümanizm perspektifiyle farklı bir boyut kazanmıştır.

“Transhümanizm, temelinde olasılıkları ve arzuları barındıran kültürel bir harekettir. Akılcı bir yolla ve gelişim sağlanarak bedeni iyileştirmeyi ve yaşlanmayı ortadan kaldırmayı hedefler. Ölüme çare bulunması, yapay zeka ile zekanın daha da geliştirilip, bir üst insana ulaşma çabasını, trans-hümanizm felsefesi ileri teknolojinin ve çağın bir gereği olarak görür” (Korkmaz, 2024, s. 16).

Bu yaklaşım, yalnızca insan bedeninin fiziksel kapasitelerinin artırılmasını değil aynı zamanda bireyin kimlik, cinsiyet ve varoluş anlayışını da yeniden şekillendirmeyi içermektedir. Siberfeminizm ile birlikte toplumsal cinsiyetin teknolojik müdahalelerle nasıl dönüştürülebileceği ve yeniden tanımlanabileceği üzerine önemli bir eleştirel tartışma alanı açılmıştır. Siberfeminizm, insan bedeninin biyolojik sınırlarını aşarak, postbiyolojik bir kimlik anlayışını savunur. Bu anlayış, cinsiyetin biyolojik doğayla değil, bireylerin teknoloji aracılığıyla ifade ettikleri kimliklerle ilişkili olduğu fikrini benimser. Bu süreç, cinsiyetin biyolojik determinist anlayışlardan çıkıp dijital kimlikler ve teknolojik araçlarla yeniden şekillendirilebileceğini ortaya koymaktadır. Geleneksel feminist kuramlar, toplumsal cinsiyeti sosyal yapılarla açıklarken, posthümanizm, bu yapıları teknolojik araçlar ve dijital kimliklerle nasıl değiştirebileceğimizi tartışmaktadır. Bu durum, cinsiyetin yalnızca toplumsal değil, aynı zamanda teknolojik bir inşa olarak yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla,

“Siberfeministlere göre siberfeminizm postfeminist bir düşünce ve uygulama olarak yeni bir feminist dalgadır. Siberfeminizm post feministtir ve ataerkil güç dâhil geleneksel, kurumsal uygulamaların ve ataerkil gücün düşüşüne sebep olan dijital devrelerin tartışıldığı bir alandadır. Postmodernizmin etkisinde parçalara ayrılan ve çeşitlenen feminizmelerin hepsini içine alan feminizm türü olarak görülebilen siberfeminizmde evrensel bir feminist hareketten söz edilebilmekte ve bu yüzden siberfeminizmin diğer feminizmleri kapsadığı söylenebilmektedir” (Aydemir, 2020, s. 28).

Siberfeminizm ile bedenin performatif doğası, toplumsal cinsiyetin ve kimliğin sabit değil, sürekli olarak yeniden inşa edilen bir olgu olduğunu ortaya koymuştur. Performatif beden kavramı, Judith Butler’ın toplumsal cinsiyetin performatifliği üzerine olan kuramına dayanmaktadır. Butler’a göre

“Sürekli tekrarlanan cinsel farkı adlandırma edimlerini bir bütün olarak ele aldığımızda, bunların doğada böyle bir bölünme olduğu zannını yarattıklarını görürüz. Cinsiyeti “adlandırmak” bir tahakküm ve zorlama edimidir, kurumsallaştırılmış bir performatif edimdir, bedenlerin cinsel fark ilkelerine göre söylemsel/algısal inşalarını şart koşarak toplumsal gerçekliği yarattığı gibi yasaları da belirler” (Butler, 2020, s. 196).

Siberfeminizm, dijital teknolojiler ve çağdaş sanat aracılığıyla bedenin ve toplumsal cinsiyetin performatif olarak nasıl yeniden üretildiğini analiz etmektedir. Teknolojik gelişmeler, bireylerin fiziksel sınırları aşmasına olanak tanıyarak, sanal gerçeklik ve avatar teknolojileri üzerinden toplumsal cinsiyet kimliklerinin biyolojik bedenlerden bağımsız olarak ifade edilmesini sağlamıştır. Bu durum, toplumsal cinsiyetin biyolojik bir gerçeklikten ziyade bir performans olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, siberfeminizm teknolojiyi

yalnızca özgürleştirici bir araç olarak görmemiş; dijital dünyada var olan cinsiyetçilik, ırkçılık ve çevrimiçi şiddet gibi olguları eleştirerek, teknolojik gelişmelerin toplumsal eşitsizlikleri derinleştirme riskine dikkat çekmiştir. Sosyal medya platformları, siberfeminist aktivizm için önemli bir alan haline gelmiş ve #MeToo gibi hareketler, dijital teknolojilerin feminist direniş ve dayanışma için etkin kullanımını göstermiştir. Siberfeminist sanatçılar, dijital beden, avatarlar ve siber kimlikler aracılığıyla toplumsal cinsiyet, kimlik ve beden politikalarını sorgulayan çalışmalar üretmiştir. Dijital sanat, toplumsal cinsiyetin belirsizliğini, beden biyolojik sınırlarının aşılmasını ve kadın temsillerinin dönüşümünü inceleyen önemli bir alan haline gelmiştir. Böylece siberfeminizm, sanat ve teknolojinin kesişiminde yeni ifade biçimleri yaratarak, geleneksel cinsiyet yapılarını eleştirel bir perspektiften yeniden değerlendirmektedir.

4. BULGULAR VE YORUM

Siberfeminizm, postfeminist bir yaklaşımla feminist düşünceye yeni bir perspektif kazandırmış ve dijital çağın sunduğu imkânlar doğrultusunda ataerkil yapıların ve kurumsal normların dönüşümüne katkıda bulunmuştur. Postmodernizmin etkisiyle çeşitlenen feminist söylemleri bir araya getiren siberfeminizm, evrensel bir feminist hareket olarak değerlendirilmektedir.

“Gelişen internet ağını kapsayan siber uzam sayesinde ortaya çıkan kitle iletişim araçlarının etkileşimiyle daha geniş çevrelere yayılmaya başlamıştır. Devrim yaratan internet, 20. Yüzyılın sonlarından bu yana varlığını sürdürmekte ve ağlarla çığ gibi büyümektedir. Kadın mefhumu bağlamında; medya teknolojisi alanında aktivistler, sanatçılar, kolektif gruplar ve ağlarla sanat pratikleri oluşturulmuştur. Siberfeminist yaklaşımlar farklı bakış açısıyla feminist yapıyla özdeşleştirilmiştir. Değişen ve dönüşen Siberfeminizm, düalist yapıda tanımlanmakta ve yeni medya teknolojileriyle beraber yürütülen üretim alanları olarak deneyimlenmiştir” (Balıkcı, 2023, s. 1).

Çağdaş sanat, beden teknolojik uzantılarla dönüşümünü estetik ve eleştirel bir perspektifle ele almış, Stelarc gibi sanatçılar bu hibritleşme sürecini görünür kılmıştır. Siberfeminizm bağlamında, sanatın bedensel anlamları nasıl yeniden şekillendirdiği tartışmaya açılmış, dijital ortamda bireylerin yeniden tanımlanma süreçleri ve toplumsal normların dönüşümü incelenmiştir. Bu doğrultuda, çağdaş sanat, siberfeminizmin teorik çerçevesiyle uyumlu şekilde bedenin dijitalleşmesini ve ötekileştirilmesini sorgulayarak, teknolojinin dönüştürücü gücünü ve toplumsal etkilerini eleştirel bir bağlamda irdelemiştir.

Claudia Hart, güzel sanatlar pratiğinde üç boyutlu görsel dili benimseyen ilk kadın sanatçılardan biri olarak, üst düzey teknoloji sektöründeki cinsiyet politikalarına yönelik derin bir farkındalığa sahip sanatçılardandır. Başlangıcından itibaren erkek egemen bir yapı sergileyen bu sektörde edindiği deneyimler, Hart'ın kadınların cinsel temsili konusundaki sorunları derinlemesine incelemesine yol açmıştır. Erkeklerin özne, kadınların ise arzulan nesne olarak konumlandığı klasik ikilik, Lara Croft gibi tanınmış oyun karakterlerinde net bir şekilde gözlemlenebilir. Croft'un üç boyutlu oyunlardaki ve Hollywood filmlerindeki güçlü, bağımsız ve sağlıklı bir şekilde çekici olarak tasvir edilmesi, aynı zamanda femme fatale arketipine geri dönerek, kadınları baştan çıkarıcı ve şeytani bir figür olarak tanımlayan geleneksel anlatılarla da örtüşmektedir. Claudia Hart'ın *Body on Screen (Ekrandaki Beden)* (Şekil 1) çalışması, siberfeminizmin temel kavramlarını çağdaş sanat bağlamında ele alarak, bedenin dijital ortamda nasıl temsil edildiğini sorgulayan önemli bir çalışma olmuştur. Hart, dijital teknolojilerin bedenin sınırlarını aşan ve yeniden tanımlayan potansiyelini araştırırken, öteki bedenin dijital çağdaki yansımalarını sanatsal bir ifade alanına taşımıştır. Bu

bağlamda, *Body on Screen*, toplumsal normlara ve bedenin geleneksel algısına meydan okuyan, siberfeminist perspektifle üretilmiş bir üretim olarak dikkat çekmektedir.



Şekil 1. Claudia Hart, *Body On Screen* (Ekrandaki Beden), 2013

Kaynak: (<https://claudiahart.com/Body-on-Screen-2013>)

174

Body on Screen, dijital bedenin temsilini ele alarak, fiziksel bedenin dijital ortamda yeniden üretimini araştırmıştır. Hart, çalışmalarında sanal gerçeklik ve dijital modelleme gibi teknolojileri kullanarak, bedenin fiziksel dünyadaki sınırlarını sorgulamıştır. Çalışmanın temelinde, bedenin biyolojik bir gerçeklikten öte, teknolojik araçlar tarafından yeniden şekillendirilebilen bir form olduğu fikri yatmaktadır. Bu perspektif, Donna Haraway'ın siborg kavramıyla da paralellik taşımaktadır. Haraway'ın teorisinde olduğu gibi, Hart'ın çalışması da biyolojik ve teknolojik unsurların iç içe geçtiği bir beden anlayışını temsil etmektedir.

Sondra Perry, siyahi bedenlerin insanlıktan çıkarılmasını tarihsel ve kişisel bir perspektifle ele almış, deneyim ve kimliğin incelikleri üzerine eleştirel bir şekilde düşünmek için bilgisayar tabanlı medyadan derlediği görsel stratejileri kullanmaktadır (<https://bit.ly/40weaOZ>, t.y.). Perry'nin 2016 yılında yapmış olduğu *Graft and Ash for a Three Monitor Workstation* (*Üç Monitörlü Bir Çalışma İstasyonu için Greft ve Kül*) (Şekil 2), dijital teknolojilerin siyah bedenlerin temsili üzerindeki etkilerini ve ötekileştirilmesini inceleyen önemli bir çalışmadır. Üç monitör ve bir dizi dijital görüntüyle kurgulanan bu enstalasyon, kimlik, beden, tarih ve teknolojinin birbiriyle kesişim noktalarını eleştirmek üzerine yapılmıştır. Çalışma, Perry'nin dijital gözetim ve siyah bedenlerin tarihsel nesneleştirilmesi üzerine süregelen eleştirisinin bir parçası olmuştur. Bu çalışma, teknolojinin güç dinamiklerini ve bu güç ilişkilerinin bireylerin dijital temsillerini nasıl şekillendirdiğini görünür kılmıştır. Perry, dijital avatarların, biyometrik taramaların ve gözetim teknolojilerinin tarihsel olarak marjinalize edilmiş, ötekileştirilmiş grupları nasıl yeniden konumlandığını sorgulamıştır. Çalışmada kullanılan üç monitör, yalnızca görsel bir platform değil aynı zamanda tarihsel bağlamda siyah bedenlerin sömürülmesi ile çağdaş dijital teknoloji arasındaki bağlantıyı sorgulayan bir araç olmuştur.

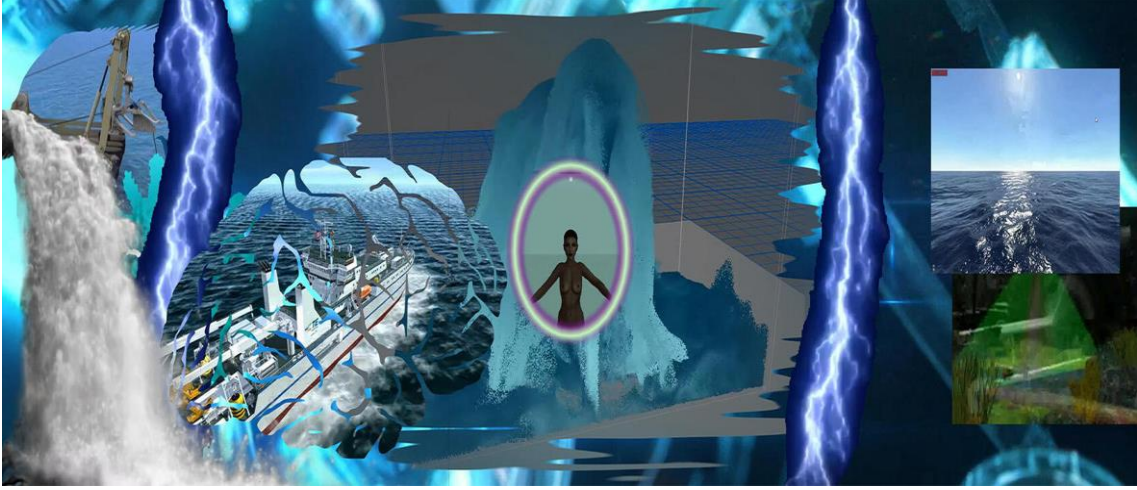


Şekil 2. Sondra Perry, *Graft and Ash for a Three Monitor Workstation* (Üç Monitörlü Bir Çalışma İstasyonu için Greft ve Kül), 2016

Kaynak: (<https://sondraperry.com/Graft-and-Ash-for-a-Three-Monitor-Workstation>)

Bu bağlamda *Graft and Ash for a Three Monitor Workstation* çalışması, bedensiz bir varlık olarak, özellikle sanal uzamda yüzen animasyonlu bir kafa şeklinde karşımıza çıkar. Perry'nin imgesine dayansa da bu görünür avatar, "gerçek" Perry'den tam olarak ayrı, kolektif ve temsili bir varlık olarak kabul edilebilir. Bu birleşik Perry, izleyiciye ve galeri ortamına hem otomatik konuşmalarla hem de hareketlerle hitap eder; gözleri ve başı, triptik bir düzenle üç ekrana yayılır. Perry'nin formunun çokluğu, bedenlenmeye dair, nihayetinde bozulmuş ve zayıflamış bir fiziksel kimlikte topraklanmaya yönelik bir mücadeleyi gözler önüne serer (<https://bit.ly/3Wc947J>, 2018). Sanatçının kullandığı soyut ve dijital estetik, izleyiciyi teknolojinin tarafsız bir araç olmadığını, aksine toplumsal yapıların bir ürünü olduğunu düşünmeye sevk etmeyi hedeflemiştir. *Graft and Ash for a Three Monitor Workstation*, Perry'nin dijital çağda öteki bedeninin nasıl inşa edildiği ve temsil edildiği konusundaki eleştirel bakış açısını ortaya koymuştur. Bu bağlamda, çalışma yalnızca bir estetik deneyim sunmakla kalmamış aynı zamanda izleyiciyi bu teknolojilerin sosyo-politik etkilerini sorgulamaya davet etmiştir.

Tabita Rezaire, sanatında Batılı, beyaz, ataerkil ve kapitalist yapıların etkilerini eleştirmek ve bu etkilerle yüzleşmek amacıyla video, performans ve dijital teknolojiler gibi çeşitli araçlar kullanmaktadır. Sanatçı, bu yapısal sorunların ele alınması için alternatif bir iyileştirme süreci önerirken, geleneksel yaklaşımlara meydan okuyan bir estetik ve eleştirel dil geliştirmiştir. Rezaire'in 2017 yılında yaptığı *Deep Down Tidal (Derinlerde Gelgit)* (Şekil 3 **Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.**) dijital videosunda, interneti elektronik sömürgecilik biçimi olarak tanımlamış ve dijital teknolojilerin sömürgeci tarih ile olan bağlantılarına dikkat çekmeyi hedeflemiştir. Bu çalışma, dijital altyapının yalnızca teknolojik bir araç olmadığını, tarihsel ve politik güç dinamiklerinin bir devamı olduğunu vurgulamıştır.



Şekil 3. Tabita Rezaire, Deep Down Tidal (Derinlerde Gelgit), 2017

Kaynak: (<https://www.frieze.com/article/frieze-film-seoul-2024-artist-tabita-rezaire-deep-down-tidal>)

Tabita Rezaire, “Deep Down Tidal isimli video çalışmasında interneti “elektronik sömürgecilik” biçimi olarak sunar ve Batı’dan gelen sualtı internet kablolarının köle ticareti sırasında gemilerin takip ettiği yolu kullanıyor olmalarını metaforik olarak kullanır” (Karakuyu Şengüder, 2019, s. 294). Rezaire’in yaklaşımı, teknolojinin nötr bir alan olmadığını, aksine, toplumsal eşitsizlikleri ve tarihsel sömürgeci pratikleri yeniden üreten bir mekanizma olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda, sanatçının çalışmaları hem eleştirel hem de yaratıcı bir alan olarak dijital ortamların nasıl dönüştürülebileceğine dair önemli bir tartışma zemini oluşturmuştur. Günümüz sanatında siberfeminizm öteki olarak teknoloji ve toplumsal kimlik ilişkilerini yeniden yorumlayan çeşitli yaklaşımlar sunmuştur. Bu bağlamda, çağdaş sanat üretimleri hem teknolojik hem de toplumsal ötekileştirme mekanizmalarını eleştirirken, alternatif beden politikaları ve estetik ifadeleri üretmiştir.

176

Dr. Heather Dewey-Hagborg, biyolojik ve sanatın kesişiminde çalışan, üretimlerinde teknolojinin toplumsal ve etik etkilerini eleştirel bir bakış açısıyla ele alan bir sanatçıdır. Dewey-Hagborg’un çalışmaları, siberfeminizmin temel ilkeleriyle örtüşerek, biyoteknolojinin ataerkil ve baskıcı güç yapılarına nasıl meydan okuyabileceğini göstermeyi hedeflemektedir. Sanatçının çalışmaları, biyolojik bedenin dijital ve genetik düzeyde yeniden inşasını ele alarak, öteki bedenin toplumsal ve teknolojik bağlamlarda nasıl algılandığını sorgulamaktadır. Bu çalışmalar, teknolojinin eleştirel kullanımı aracılığıyla beden politikalarını ve bireysel hakları yeniden düşünmeye teşvik etmektedir. Sanatçının 2024 yılında yaptığı *Xeno in Vivo* (Şekil 4) çalışması biyoteknoloji, genetik bilim ve etik tartışmalarını birleştirerek çağdaş sanatın toplumsal eleştiri kapasitesini güçlendiren bir çalışma olmuştur. Bu çalışma, genetik verilerin ve biyolojik kimliğin manipülasyonuna ilişkin tartışmaları sanat yoluyla görünür kılmayı hedeflemiştir. Dewey-Hagborg, bu projede yabancı genetik materyalin bir canlıya implant edilmesi fikrini araştırmış, kimlik, ötekilik ve biyoteknolojik dönüşüm arasındaki dinamikleri ele almıştır.



Şekil 4. Deather Dewey-Hagborg, Xeno in Vivo, 2024

Kaynak: (<https://deweyhagborg.com/projects/xeno-in-vivo>)

Sanatçı bu çalışmasını şöyle açıklar; Xenotransplantasyon, domuzların insan organlarıyla uyumlu hale getirilmesi amacıyla gerçekleştirilen genetik mühendislik uygulamalarıdır ve *Xeno in Vivo* adlı çalışma, bu yeni araştırma alanını keşfederek, bilim insanlarıyla yapılan orijinal görüşmeleri, Bethany Barrett'in bestelediği müzikle sunmaktadır. Opera, CRISPR gen düzenlemesinin radikal bir yenilik mi yoksa binlerce yıllık seçici yetiştirme uygulamalarının bir devamı mı olduğu sorusunu gündeme getirmektedir. Canlı prodüksiyon, dört opera sanatçısı ve bir anlatıcı ile birlikte sahnede çoklu projeksiyonlar, heykeller ve canlı kalp hücrelerinin birleşiminden oluşmaktadır. (<https://bit.ly/42ehGik>, t.y.). *Xeno in Vivo*, teknolojinin insan ve insan olmayan canlılar arasındaki sınırları nasıl bulanıklaştırdığını göstermiş aynı zamanda genetik manipülasyonun etik boyutlarına da dikkat çekmiştir. Çalışma, bireyin biyolojik bütünlüğü, mahremiyet ve bireysel hakları gibi konuları sorgularken, genetik teknolojilerin bireyler üzerindeki kontrol mekanizmalarını sanat bağlamında eleştirel bir şekilde yorumlamıştır. Sanatçı, projede kullandığı genetik materyaller ve bu materyallerin manipülasyonu aracılığıyla, genetik biliminin öteki bedenlere yönelik potansiyel etkilerini tartışmaya açmayı hedeflemiştir. Bu yaklaşım, insan merkezli bakış açısını kırarak, biyolojik farklılıkların nasıl birer ötekilik unsuru haline gelebileceğini göstermiştir. Dewey-Hagborg'un çalışması hem bilim hem de sanat alanındaki etik sorulara yanıt ararken, bireylerin biyolojik kimliklerinin teknoloji yoluyla nasıl dönüştürüldüğüne dair eleştirel bir bakış sunmuştur.

Çağdaş sanatta öteki beden kavramı, siberfeminizm bağlamında çok yönlü bir eleştirel alan oluşturmuştur. Bu kavram, teknolojinin insan bedenini hem fiziksel hem de kavramsal olarak nasıl dönüştürdüğüne ve bu dönüşümün toplumsal, kültürel ve politik sonuçlarına ışık tutmaktadır. Siberfeminizm, teknolojinin hem bir eleştiri aracı hem de bir özgürleşme platformu olarak kullanılabilirliğini savunarak, bedeninin ötekileştirilme süreçlerine dair estetik ve teorik yaklaşımlar geliştirmiştir. Bu bağlamda, çağdaş sanat üretimleri, yalnızca teknolojik yeniliklerin estetik boyutlarını yansıtmakla kalmamış, aynı zamanda toplumsal cinsiyet, kimlik, ötekilik ve beden politikalarını sorgulayan yaratıcı alanlar yaratmıştır. Siberfeminizm teorisi, çağdaş sanat aracılığıyla insan ve teknoloji arasındaki sınırların belirsizleştiğini vurgulamaktadır. Heather Dewey-Hagborg'un projeleri genetik verilerin sanat yoluyla eleştirel bir şekilde yorumlanmasına olanak sağlamıştır. Bu tür çalışmalar, teknolojinin

dönüştürücü gücünü vurgulamış ve bu dönüşümün toplumsal dinamiklerini ve etik boyutlarını da tartışmaya açmıştır. Siberfeminizmin çağdaş sanattaki etkisi, bedenın ötekileştirilmesini hem biyolojik hem de teknolojik dönüşüm süreçleriyle ilişkilendiren bir eleştiri alanı yaratmıştır. Bu bağlamda, sanat üretimleri yalnızca bireyin bedensel sınırlarını sorgulamakla kalmamış, insan ile insan olmayan arasındaki ilişkilerin nasıl yeniden tanımlandığını da gözler önüne sermiştir. Benzer şekilde, Tabita Rezaire'in dijital sanat çalışmaları, Batılı ve ataerkil yapıların etkilerini eleştirmekle kalmamış, teknolojinin sömürgeci yönlerini de tartışmaya açmıştır. Dolayısıyla siberfeminizm çerçevesinde, çağdaş sanat, öteki beden kavramını estetik ve eleştirel bir bakış açısıyla yeniden şekillendirmiştir. Bu çalışmalar, teknolojinin dönüşüm gücünü ve toplumsal eşitsizliklere karşı farkındalık yaratmayı amaçlamış, siberfeminizm ise teknolojiyi hem eleştiri aracı hem de toplumsal değişim için bir platform olarak kullanarak alternatif yollar önermiştir. Böylece, çağdaş sanatın öteki bedenle ilgili yorumları, kimlik ve beden politikalarını yeniden değerlendirerek önemli teorik ve pratik katkılar sunmuştur.

5. SONUÇ

Siberfeminizmin, toplumsal cinsiyet, kimlik ve beden anlayışlarını dönüştürme gücü, bu araştırma bağlamında daha da belirginleşmiştir. Siberfeminizm, toplumsal cinsiyetin biyolojik determinist anlayışlarının ötesine geçerek, teknolojiyi toplumsal normları sorgulamak ve bedeni yeniden tanımlamak için bir araç olarak kullanmaktadır. Heather Dewey-Hagborg'un *Xeno in Vivo*, Tabita Rezaire'in *Deep Down Tidal*, Sondra Perry'nin *Graft and Ash for a Three Monitor Workstation* ve Claudia Hart'ın *Body on Screen* üretimleri, dijital teknolojilerin bedeni sadece biyolojik bir varlık olarak algılamaktan çıkararak, toplumsal, kültürel ve teknolojik faktörlerle şekillendirilen bir kimlik olarak yeniden inşa edilmesini sağlayan önemli örnekler sunmaktadır. Siberfeminizm, öteki bedeni ve toplumsal cinsiyetin yeniden inşasını sorgulayan bir araç olarak benimseyerek, bedenın dijital kimlikler aracılığıyla yeniden tanımlanmasına olanak sağlamıştır. Bu dönüşüm, sanatçılara ve izleyicilere toplumsal normlara karşı meydan okuma fırsatı sunmakta ve bedeni yalnızca biyolojik değil, dijital kimlikler olarak ele almayı teşvik etmektedir.

Siberfeminizm, bedeni, dijital teknolojilerin ve toplumsal yapılarla etkileşim içinde şekillenen bir varlık olarak ele alırken, geleneksel kimlik anlayışlarının ötesine geçme fırsatını sunar. Sanatçılar, bu fırsatı değerlendirerek, toplumsal cinsiyet ve kimlik normlarını sorgulayan çalışmalar yaratmışlardır. Dewey-Hagborg'un genetik verilerle kimlikler yaratma pratiği, Rezaire'in dijital ortamda bedenın çoklu kimliklerle varlık bulması, Perry'nin ırk ve kimlik politikalarını dijital medya aracılığıyla eleştiren yaklaşımı ve Hart'ın bedenın dijital simülasyonlarla yeniden inşa edilmesine dair ortaya koyduğu üretimler, dijital sanatın bu alanda ne kadar güçlü bir araç olduğunu göstermektedir. Bu yapıtlarda, öteki bedenın temsili, sadece bir eleştiri değil, aynı zamanda toplumsal yapıların yeniden inşasıdır. Sanatçılar, dijital teknolojileri kullanarak, daha özgür ve esnek kimlik temsillerini yaratma fırsatına sahip olmuşlardır. Bu, sanatın sadece estetik bir ifade biçimi olmanın ötesinde, toplumsal yapıları sorgulayan ve dönüştüren bir güce sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, siberfeminizm dijitalleşme ile toplumsal normlara karşı bir direnç alanı oluşturmakta ve öteki bedenın temsiliyle toplumsal cinsiyet ve kimlik anlayışlarını yeniden inşa etmektedir.

Sonuç olarak, siberfeminizm, dijitalleşme yoluyla beden ve kimliği yeniden şekillendirerek toplumsal cinsiyet anlayışını sorgulayan bir alan açmıştır. Biyolojik determinizmden bağımsız, akışkan ve dijital kimliklerin inşasını teşvik eden bu yaklaşım, toplumsal normların dönüşümüne katkı sağlamaktadır. Siberfeminizmin sanat ve eğitim

bağlamında genişletilmesi, dijital teknolojilerin sunduğu imkânlarla toplumsal yapıları yeniden düşünmek ve dönüştürmek için önemli bir fırsat sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Antmen, A. (2021). *Sanatçılardan yazılar ve açıklamalarla 20. yüzyıl batı sanatında akımlar* (11. Baskı b.). (A. Antmen, Dü., & A. Antmen, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Aydemir, D. (2020). *Siberfeminizm ve siber kültürde cinsiyet kimliğinin yapıbozumu ve siber kimlikle yeniden inşası* [Yüksek lisans tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Balıkçı, N. (2023). *1990'dan Günümüze siberfeminist yaklaşımlarda kadın ve doğa*. [Yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Butler, J. (2020). *Cinsiyet belası feminizm ve kimliğin altüst edilmesi* (8. Baskı). (Özde, Ö. D. Gürkan, Dü., & B. Ertür, Çev.). Metis Yayınları.
- Dewey-Hagborg, H. (t.y.). *Heather dewey-hagborg-xeno in vivo*. Heather dewey-hagborg: <https://deweyhagborg.com/projects/xeno-in-vivo>, 07.12.2024.
- Dursun, A. N. (2020). *Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bir çözüm olarak siberfeminizm*. [Yüksek lisans tezi]. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi.
- Gerçek Kutlu, D. (2019). *Siberfeminizmde Grotesk, Abjection ve Informel Kavramları Üzerine Bir İnceleme* [Yüksek lisans tezi]. Erciyer Üniversitesi.
- Güncel Türkçe Sözlük*. (t.y.). Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/>, 08.10.2024.
- Haraway, D. (2006). *Siborg manifestosu: Geç yirminci yüzyılda bilim, teknoloji ve sosyalist-feminizm*. (S. Yurt, Dü., & O. Akinhay, Çev.) Agora Kitaplığı.
- Haraway, D. (2010). *Başka yer* (1. b.). (G. Pusar, Çev.). Metis Yayınları.
- Karakuyu Şengüder, M. (2019, Haziran 19). Sanatta görüntü üretiminin kültür endüstrisine etkisi. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 23, 281-299.
- Korkmaz, B. (2024). *Transhümanizm kavramı içerisinde değişen beden fikri ve sanatta yeri*. Yüksek Lisans Sanat Çalışması Raporu, Hacettepe Üniversitesi.
- Millett, K. (2018). *Cinsel politika* (4. b.). (F. Koçer, Dü., & S. Selvi, Çev.) Payel Yayınevi.
- Nochlin, L. (2022). *Neden hiç büyük kadın sanatçı yok?* (F. Candil Erdoğan, Dü., & A. Ahu, Çev.). Hayalperest Yayınevi.
- Odabaşı Yöney, D. (2020). *Yeni medyada toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve siber-feminizmin yıkılışı* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Öz, R. ve Askel Durmuş, H. S. (2023). *Judith Butler'a göre kadının özneliği problemi*. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 128-139.
- Saint-Louis, E.A., & Staff, C. (2018). *The harward crimson-graft and ash for a three monitor workstation*. The harward crimson: <https://www.thecrimson.com/column/in-total-darkness/article/2018/4/5/intototaldarkness-graftandash/>, 07.12.2024.
- Weisburg, M. (t.y.). *La Biennale di Venezia-Sondra Perry*. La Biennale di Venezia: <https://www.labiennale.org/en/art/2022/milk-dreams/sondra-perry>, 07.12.2024.